

kommer hans økonomi bestandig frem, gennem det første ægteskab blev den jo god (hvor god og hvordan er ikke særligt uddybet).

Hele denne omfattende skildring er langt hen ad vejen bygget på førstehåndsstudier i et stort og spredt kilde materiale. Ikke mindst er der udnyttet oplysninger i et væld af privatbreve, og dermed er det lykkedes at få en række enkeltheder frem, der uddyber forståelsen af EBs personlige liv, både den indre personudvikling og forholdet til de tættere omgivelser.

EBs politiske indsats optager i forhold til bogens størrelse en mindre plads. Det er også det i forvejen bedst kendte. Det synes, som om forfatteren har givet op over for et nøjere studium af dette felt. Det virker også lidt let at sige, at han var den dygtigste finansminister, Danmark har haft, når det ikke gøres klart, hvori hans dygtighed består i forhold til den lange række af finansministre før og efter. Karakteristikken af andre politikere kan også forekomme lidt vel hastig. At Octavius Hansen skulle have haft mindreværdsfølelser over for adelen lyder lidet sandsynligt: søn af en af de rigeste mænd i Danmark, medejer af Hambros bank, ejer af flere godser, selv uendelig estimeret som højesteretssagfører. At kalde Zahle »landsfader« virker noget ude af proportioner, ligesom det vist er lidt overdrevet at betegne udenrigsminister Fr. Raben-Levetzau som naragtig, i hvert fald bar hans politik ikke præg af det. At kalde Stauning »cigarrulleren fra Vesterbro« er vel heller ikke den bedste karakteristik (i øvrigt var Stauning hverken cigarruller eller fra Vesterbro; ligesom K. H. Kofoed ikke var departementschef hos EB). Det er en noget lignende raskhed, der findes flere andre steder, når det eksempelvis om videnskabshistorie og -teori i dag hedder: bedrives (uden held, siges det).

Tilbage bliver imidlertid, at Kristian Hvidt har skrevet en bog, der levende skildrer en væsentlig periode og en del af den. I mange henseender står den nu mere nuanceret og samlet, end den tidligere har gjort, og personernes relationer mere åben. Det gælder naturligt nok ikke mindst Edvard og Georg Brandes. Selv om vurderingerne mangler nogle steder (f.eks. EBs forfatter-skab), står det dog fast, at vi har fået en omfattende viden samlet, og det er en stor ting.

Vagn Dybdahl

Paul Gersmann. Alf Therkelsen. O. Tobiesen Meyer: *Fra importregulering til moms. 1945-1986. Dansk Toldhistorie V.* (Toldhistorisk Selskab, 1987). 506 s.

Under fællestitlen »Dansk Toldhistorie« er Toldhistorisk Selskab i gang med at udgive et stort værk om told og afgifter her i landet siden middelalderen og indtil de allerseneste år. Foreløbig er 1. bind udkommet, der omhandler middelalderen og nu foreligger bind 5, der omhandler de seneste 40 år. Uden at kende noget til, hvad der vil komme, kan det vist forudses, at det seneste binds godt 500 sider beskriver en aktivitet fra statens side, der er langt større end i nogen anden tidligere periode af tilsvarende længde.

Dette skyldes naturligvis, at det samlede skattetryk nu overstiger halvdelen af folks indtægter, og det er ikke langt fra, at statens indtægter fra de indirekte skatter er lige så store som indtægterne fra de direkte skatter.

Det nu foreliggende bind af toldhistorien er ikke skrevet af historikere, men af aktører, hvoraf hovedforfatteren fhv. departementschef Paul Gersmann, har deltaget i administrationen igennem samtlige 40 år. Både han og

hans medforfattere, Alf Therkelsen og O. Tobiesen Meyer, har i kraft af deres viden simpelthen fået alt det materiale med, som det kan være værd at behandle historisk. I nogle tilfælde måske mere end det.

For at forstå betydningen af den skiftende told- og afgiftspolitik suppleres fremstillingen ofte på en udmærket måde med en henvisning til den politiske baggrund. De enkelte afgifters historie er jo ikke i sig selv morskabslæsning, men disse afsnit kan bruges som et nyttigt opslagsværk. I virkeligheden er der en hel del egentlig politik gemt i tabelværkerne, og det ville have muntret lidt op på fremstillingen, hvis Gersmann selv havde fortalt om sin personlige indsats f.eks. i forbindelse med arbejdet med omsforliget. Så vidt jeg kan skønne, har der ikke siden været et så stærkt direkte samarbejde mellem embedsmænd og folketingsudvalg som den gang.

Når man som nærværende anmelder på nærmeste hold har fulgt med under oprettelsen af tolddirektoratet i 1964 kunne man godt have undværet opremsningen af de mange mindretalsindstillinger, som Administrationsudvalget

af 1960 præsenterede og dermed i realiteten opløste sig selv. Det afgørende var, at etatsforeningens formand, Niels Kjærbøl, opnåede et forlig med toldtjenestemændene, hvorefter en fælles henvendelse til finansminister Poul Hansen førte til det resultat, som organisationen nu bygger på.

Dette resultat svarer til A 60's oprindelige standpunkt og de mange mindretalsforslag fik ingen betydning. Det fik derimod tolddirektoratets organisationsform, der er forbillede for en lang række ændringer af centraladministrationen i de følgende år.

De mange tal og tabeller i fremstillingen kunne godt have været tjent med i større omfang at være suppleret med politisk stof i egentlig forstand, men under alle omstændigheder er det klart, at denne fremstilling af toldvæsenets historie 1945-1986 simpelthen indeholder alt, hvad man overhovedet kan tænke sig, at fremtidige historieskrivere kan have brug for på dette felt. Der er tale om et fremragende kildemateriale, som vel først og fremmest Paul Gersmann må have æren for.

Poul Meyer

REGIONAL- OG LOKALHISTORIE

Henning Bender: *Aalborgs industrielle udvikling 1735-1940. Aalborgs historie bd. 4.* (Aalborg, 1987). 519 s.

Det er et imponerende værk, lederen af Ålborg lokalhistoriske arkiv her har lagt frem. På op mod 500 sider får læseren en detaljeret beskrivelse af byens først forsigtige siden stadig stærkere industrielle vækst. Bevidst har forfatteren undgået den klassiske lokalhistoriske »fælde«: at se undersøgelsen for lokalt isoleret, og det er derfor særdeles

værdifuldt, at der til stadighed foretages sammenligninger med Odense og Århus.

Den store bog er disponeret over tre kronologiske hovedafsnit, der følger efter et bredt indledningsafsnit om erhvervsgeografi og industripolitik. Det første kronologiske hovedafsnit dækker 1735-1835, det næste – opvækst under fattige kår – 1835-1885, mens det sidste af de store hovedafsnit – byen med de rygende skorstene – går fra 1885-1940. Der kan naturligvis rejses indvendinger